नवग्रहध्यानादिकं ग्रहयज्ञशब्दे वक्ष्यते । ग्रहकक्षादिमानं तद्भगणादिकञ्च तत्तद्ग्रहशब्दे उक्तं वक्ष्यमाणञ्च दृश्यम् । "उच्चस्थे ग्रहपञ्चके" ति०त०श्रीरामजन्मदिने "ग्रहैस्ततः पञ्चभिरुच्चसंस्थितैः" रघुः । गृह्यतेऽनेन करणे अप् । ९सोमादिग्रहणपात्रे "दश ग्रहान् गृह्णाति" "गृहं समार्ष्टि" श्रुतिः सोमादिग्रहणसाधनपात्रनामानि च यागभेदेन भिन्नानि तानि "दश सोमग्रहान् गृह्णाति" इत्यादौ शत०ब्रा० दर्शितानि । एवं यागभेदे ग्रहभेदाः तत्रोक्ता दृश्याः । गृह्यतेऽनेन करणे ऽप् । १०घ्राणाद्यष्टके घ्राणादीनां ग्रहत्वम् बृ०उ०उक्तं यथा "याज्ञवल्क्येति होवाच कति ग्रहाः कत्यतिग्रहाः ? इति अष्टौ ग्रहा अष्टावतिग्रहा इति ये तेऽष्टौ ग्रहा अष्टावतिग्रहाः कतमे ते ? इति । प्राणो१ वै ग्रहः सोऽपानेनातिग्राहेण गृहीतोऽपानेन हि गन्धं जिघ्रति । वाग्२ वै ग्रहः स नाम्नातिग्राहेण गृहीतो वाचा हि नामान्यभिवदति । जिह्वा३ वै ग्रहः स रसेनातिग्राहेण गृहीतो जिह्वया हि रसान्विजानाति । चक्षु४ वै ग्रहः स रूपेणातिग्राहेण गृहीतश्चक्षुषा हि रूपाणि पश्यति । श्रोत्रं५ वै ग्रहः स शब्देनातिग्राहेण गृहीतः । श्रोत्रेण हि शब्दाञ्छृणोति । मनो६ वै ग्रहः स कामेनातिग्राहेण गृहीतो मनसा हि कामान् कामयते । हस्तौ७ वै ग्रहः स कर्म्मणातिग्राहेण गृहीतो हस्ताभ्यां हि कर्म्म करोति । त्वग्८ वै ग्रहः स स्पर्शेनातिग्राहेण गृहीतस्त्वचा हि स्पर्शान्वेदयत इत्येतेऽष्टौ ग्रहा अष्टावतिग्रहाः" बृ०उ० ।

"ये तेऽष्टौ ग्रहा अभिहिताः कतमे ते नियमेन ग्रहीतव्या इति तत्राह । प्राणो वै ग्रहः प्राण इति घ्राणमुच्यते । प्रकरणाद्वायुसहितः सोऽपानेनेति गन्धेनेत्येतदपानसचिवत्वादपानो गन्ध उच्यते । अपानोपहृतं हि गन्धम् घ्राणेन सर्वो लोको जिघ्रति । तदेतदुच्यते अपानेन हि गन्धान् जिघ्रतीति । वाग्वै ग्रहो वाचा ह्यध्यात्मपरिच्छिन्नया आसङ्गविषयास्पदया सत्याऽनृताऽसभ्यबीभत्सादिवचनेषु व्यापृतया गृहीतो लोकोऽपहृतः तेन वाक् ग्रहः स नाम्नातिग्राहेण गृहीतः स वागाख्यो ग्रहो नाम्ना वक्तव्येन विषयेणातिग्राहेणातिग्राहेणेति दैर्घ्यं छान्दसं, नाम वक्तव्यार्था हि वाक् । तेन व्यक्तव्येनार्थेन प्रयुक्ता वाक् तेन वशीकृता तेन तत्कार्य्यमकृत्वा नैव तस्या मोक्षः । अतो नाम्नातिग्रहेण गृहीता वागित्युच्यते वक्तव्यासङ्गेन हि प्रवृत्ता सर्वानर्थैर्युज्यते । समानमन्यदप्येते त्वक्पर्यन्ता अष्टौ ग्रहाः स्पर्शपर्य्यन्ताश्च एतेऽष्टावतिग्रहा इति" भा० ।

ग्रहकल्लोल पु० ग्रहेषु कल्लोल इव । राहौ त्रिका० ।

ग्रहकुष्माण्ड पु० गृह्णाति ग्रह-अच् कुष्माण्डपादाकारोऽस्त्यस्य अच् कर्म्म० । नराणामुपद्रावके कुष्माण्डाकारे सत्वभेदे । "डाकिनी शाकिनी भूतप्रेता वेताल राक्षसाः । ग्रहकुष्माण्डखेटाङ्गा कालकर्णीशिशुग्रहाः । सर्व्वे प्रशममायान्ति शिवतीर्थजलोक्षणात्" का० ख० ३३अ० । अत्र ग्रह इति भिन्नं पदमित्यन्ये

ग्रहगणित न० ग्रहाणां तद्गत्यादीनां गणितं गणनं यत्र । त्रिस्कन्धज्यौतिषान्तर्गते तन्नामके स्कन्धभेदे "ज्योतिःशास्त्रमनेकभेदविषयं स्कन्धत्रयाधिष्ठितम्" इत्युपक्रमे "स्कन्धेऽस्मिन् गणितेन या ग्रहगतिस्तन्त्राभिधानं त्वसौ" बृ० स० १अ० । "ग्रहगणितहोरासंहिताहोरा ग्रन्थार्थवेत्ता । तत्र ग्रहगणिते पौलिशरोमकवासिष्ठसौरपैतामहेषु पञ्चस्वेतेषु सिद्धान्तेषु" इत्यनेन तत्रैव तद्भेदा उक्ताः । तत्पाद्यविषयाश्च गणकशब्दे दर्शिततद्वाक्ये उक्तप्रायाः । सौरागमप्रतिपाद्यविषयाश्च सि०शि० सम्मता यथा । मध्यमाधिकारः कालज्ञानम् भगोलः ग्रहस्फुटीकरणम् । ग्रहकक्षा प्रत्यब्दशुद्धिः अधिमासादिस्फुटीकरणम् । त्रिप्रश्नाधिकारः । पर्व्वसम्भवः चन्द्रग्रहणम् सूर्य्यग्रहणम् ग्रहणच्छाया ग्रहोदयास्तनिर्णयः । शृङ्गोन्नतिः ग्रहयुतिः भग्रहयुतिः पाताधिकारः । एतेषां च विशेषस्तत्तच्छब्दे उक्तो वक्ष्यते च ।

ग्रहगोचर पु० ६त० । ग्रहाणां जन्मराशितःस्थानभेदेन शुभाशुभसूचके गतिभेदे । गोचरशब्दे उक्तप्रायोऽपि विशेषोऽत्राभिधीयते यथा बृ०सं०१०४अ० । तत्र ये श्लोकायच्छन्दस्कास्तन्नामापि तत्र भङ्ग्योक्तं द्रष्टव्यम्

"प्रायेण गोचरो व्यवहार्य्योऽतस्तत्फलानि वक्ष्यामि । नानावृत्तैस्तन्नो मुखचपलत्वं क्षमन्त्वार्याः । माण्डव्यगिरं श्रुत्वा न मदीया रोचतेऽथवा नैवम् । साध्वी तथा न पुंसां प्रिया यथा स्याज्जघनचपला ।

सूर्यः षट्त्रिदशस्थितस्त्रिदशषट्सप्ताद्यगश्चन्द्रमा जीवः सप्तनवद्विपञ्चमगतो वक्रार्कजौ षट्त्रिगौ । सौम्यः षड्द्विचतुर्दशाष्टमगतः सर्वेऽप्युपान्त्ये शुभाः शुक्रः सप्तमषड्दशर्क्षसहितः शार्दूलवत्त्रासकृत् ।